

mus fuit per nobilitatem potentiae secularis illud impetare: unde sequitur: *Et depositum involvit in sindone.* Ex simplici sepultura Domini ambitio divitum condemnatur, qui nec in tumulis quidem possint carere divitiis. *Athanasius.* (a) Enormiter etiam agunt qui condiunt corpora mortuorum, & ea non sepeliunt, etiam si sancta sint: quid enim sanctius, aut majus Domini corpore? quod tamen in monumento positum est, donec die tertia resurrexit: sequitur enim: *Et posuit eum in monumento exciso.* *Beda* (super *Et posuit eum in monumento exciso.*) Scilicet de petra, ne si ex multis lapidibus edificatum esset, post resurrectionem turbulis fundamentis, ablatu furto diceretur. In novo etiam ponitur monumento: nam sequitur: *In quo non tum quisi quam posuit fuerat* ne post resurrectionem ceteris corporibus remanentibus, surrexisse alius suspicaretur. Quia vero sexta die homo factus est, recte Dominus sexta die crucifixus humanae reparationis implevit arcana: unde sequitur: *Et erat dies parasceves,* quod praeparatio interpretatur, quo nomine sextam feriam appellabant, quia ea die quae in sabbatum forent necessaria, praeparabant. Quia vero septimo die requievit conditor ab opere suo, sabbato Dominus in sepulcro requievit: unde sequitur: *Et sabbatum illuc sebat.* *Supra* autem legitur, quia *stabant omnes noti eius a longe, & mulieres quae secuta erant eum.* His ergo notis Jesu post depositum ejus cadaver ad sua remanentibus, solae mulieres, quae arctius amabant, famulus subservitae, quo loco poneretur inspicere cupiebant: sequitur enim: *Subsecuta autem mulieres, quae cum ipso venerant de Galilaea, viderunt monumentum, & quemadmodum positum erat corpus ejus: ut scilicet ei tempore congruo munus possent suae devotionis offerre.* *Theophylactus* (in fin. Comm. in cap. 23. Luc.) Neque tamen fidem debitam adhuc habebant, sed quasi pufo homini aromata, & unguenta parabant more Judaeorum, qui talis exhibebant defunctis: unde sequitur: *Et revertentes paraverunt aromata, & unguenta.* *Beda* (cap. 94. parum a fine illius.) Septimo enim Domino, quamdiu licebat operari, id est usque ad solis occasum, unguentis praeparandis erant occupatae. Mandatum autem erat ut sabbati silentium, id est quies, a vespe-

ra usque ad vesperam servaretur, & sequitur enim: *Et sabbato quidem siluerunt secundum mandatum.* *Ambrosius* (Lib. 10. cap. de sepultura corporis Jesu.) Mystice autem justus Christi corpus sepelitur: talis enim est Christi sepultura, quae fraudem, iniquitatemque non habet. Merito autem *Matthaeus* hunc divitem dixit: suscipiendo enim divitem nescivit fidei paupertatem. *Justus* Corpus Christi operit sindone; vestis & tu Domini corpus gloria sua, ut & ipse sis justus; & si mortuum credis, operi tamen divinitatis plenitudine sua; sed & vestitur Ecclesia innocentiae gratia. *Beda* (super *Revolvit eum in sindone.*) Ille etiam in sindone munda involvit Jesum qui pura eum mente susceperit. *Ambrosius* (ubi supra.) Non otiose alius Evangelista monumentum novam dixit, alius monumentum Josepho etenim tumulus his paratur qui sub lege sunt mortis; victor mortis tumulum suum non habet. Quae enim communicatio sumulo, & Deo? Solus etiam tumulo includitur, quia mors Christi est in communitate secundum naturam, specialis est secundum virtutem. Bene autem Christus in monumento conditur justus, ut justitiae habitatione requiescat: monumentum enim hoc in duritiae gentilis petra justus excidit penetraverit, ut praeponderet in nationibus virtus Christi, cui pulcherrime (1) adnotus est lapis. Quicumque in se bene humaverit Christum, diligenter custodiat, ne eum perdat, neve perfidia sit ingressus. *Beda* (super *Erant dies parasceves.*) Quod autem Dominus sexta die crucifigitur, septima in sepulcro quiescit, significat quod in sexta mundi aetate nos pro Domino patri, & velut mundo crucifigi necesse est; in septima vero, id est post mortem, corpora quidem in tumulis, animae vero cum Domino requiescunt. (2) Uique huc & mulieres sanctae, id est animae humiles, dilectione ferventes, passioni Christi diligenter obsequuntur; & si forte valeant imitari, sedula curiositate, quo ordine sit eadem passio completa, perpendunt: quae lecta, audita, recordata, mox ad paranda se opera virtutum, quibus Christus delectetur, convertunt, (3) ut finita praesentis vitae parasceve, in requie beata tempore resurrectionis occurrere Christo valeant cum aromatis spiritualium actionum.

CA-

(1) *Al.* amor, item admonitus. (2) *Al.* Usque nunc. *Nicolas* legit sed & usque nunc. (3) *Al.* ut futura praesentis vitae parasceve, & requie beata &c.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In vita S. Antonii sub finem.

CAPUT XXIV.

(a) **U**na autem sabbati valde diluculo venerunt ad monumentum portantes quae paraverunt aromata, & invenerunt lapidem revolutum a monumento, & ingressae non invenerunt corpus Domini Jesu. Et factum est dum mentē conternatae essent de isto, ecce duo viri steterunt secus illas in veste resurgenti. Cum timerent autem, & declinarent vultum in terram, dixerunt ad illas: Quid queritis viventem eum mortuum? Non est hic, sed surrexit. Recordamini qualiter locutus est vobis, cum adhuc in Galilaea esset, dicens: Oporteret Filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, & crucifigi, & die tertia resurgere. Et recordatae sunt verborum ejus, & regressae a monumento nuntiaverunt haec omnia illis undecim, & ceteris omnibus. Erat autem Maria Magdalene, & Joanna, & Maria Jacobi, & ceterae quae cum eis erant, quae dicebant ad Apostolos haec. Et visa sunt ante illos sicut deliramentum verba ista, & non crederunt illis. Petrus autem surgens cucurrit ad monumentum, & procumbens vidit linteamina sola posita, & abiit secum mirans quod factum fuerat.

(b) Et ecce duo ex illis ibant ipsa die in castellum quod erat in spatio stadiorum sexaginta ab Hierusalem, nomine Emmaus, & ipsi loquebantur ad invicem de omnibus quae acciderant. Er factum est, dum fabularentur, & secum quarterent, & ipse Jesus appropinquans ibat cum illis: oculi autem eorum tenebantur, ne eum agnoscerent: & ait ad illos: Qui sunt hi sermone quos confertis ad invicem ambulantes, & estis tristes? Et respondens unus cui nomen Cleophas, dixit ei: Tu solus Peregrinus es in Hierusalem, & non cognovisti quae facta sunt in illa his diebus? Quibus ille dixit: Quae? Et dixerunt de Jesu Nazareno, qui fuit vir propheta, potens in opere, & sermone coram Deo, & omni populo: & quomodo eum tradiderunt summi sacerdotes, & principes nostri in damnationem mortis, & crucifixerunt eum. Nos autem sperabamus quae ipse esset redempturus Israel. Et nunc super haec omnia tertia dies est hodie quod haec facta sunt. Sed & mulieres quaedam ex nostris terruerunt nos, quae ante lucem fuerunt ad monumentum, & non invento corpore ejus, venerunt dicentes se etiam visionem Angelorum vidisse, qui dicunt eum vivere. Et abierunt quidam ex nostris ad monumentum; & ita invenerunt sicut mulieres dixerunt, ipsum vero non invenerunt.

(c) Et ipse dixit ad eos: O stulti, & tardi corde ad credendum in omnibus quae locuti sunt Prophetae. Nonne haec oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam? Et incipiens a Moyse, & omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis quae de isto erant. Et appropinquaverunt castello quo ibant; & ipse se finxit longius ire: & coegerunt illum dicentes: Mane nobiscum, quoniam advesperascit, & inclinata est jam dies. Et intravit cum illis. Et factum est, dum recumberet cum eis, accepit panem, & benedixit, ac fregit, & porrigebat illis. Et aperti sunt oculi eorum, & cognoverunt eum, Et ipse evanuit ex oculis eorum. Et dixerunt ad invicem: Nonne cor nostrum ardens erat in nobis dum loqueretur in via, & aperiret nobis Scripturas? Et surgentes eadem hora regressi sunt in Hierusalem, & invenerunt congregatos undecim, & eos qui cum illis erant, dicentes, quod surrexit Dominus verē, & apparuit Simoni. Et ipsi narrabant quae gesta erant in via, & quomodo cognoverunt eum in fractione panis.

(d) Dum autem haec loquuntur, stetit Jesus in medio eorum, & dixit eis: Pax vobis: ego sum, nolite timere. Conturbati vero, & conterriti, existimabant se spiritum videre. Et dixit eis: Quid turbati estis, & cogitationes ascendunt in corda vestra? Videte manus meas, & pedes, quia ego ipse sum. Palpate, & videte, quia spiritum carnis, & ossa non habet, sicut me videtis habere. Et cum haec dixisset, ostendit eis manus, & pedes.

(e) Adhuc autem illis non credentibus, & mirantibus praeter gaudium, dixit: Habetis hic aliquid quod manducetur? At illi obtulerunt ei partem piscis asii, & fructum mellis. Et cum manducasset coram eis, sumens reliquias dedit eis, & dixit ad eos: Haec sunt verba quae locutus sum ad vos, cum adhuc essem vobiscum, quoniam necesse est impleri omnia quae scripta sunt in lege Moyse, & Prophetis, & Psalmis de me.

(f) Tunc aperavit illis sensum, ut intelligerent Scripturas, & dixit eis, quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati, & resurgere a mortuis tertia dies &

mabant. Testimonium quoque Petri non certum æstimabant, dum diceret, se non vidisse Dominum, sed resurrectionem ejus conicere ex eo quod corpus ipsius in sepulchro non jacebat: unde sequitur: *abierunt quidam ex nostris ad monumentum, & ita invenerunt sicut mulieres dixerunt, ipsum vero non invenerunt. Augustinus de Conf. Evang. (Lib. 3. cap. 25.)* Cum autem Lucas dixerit Petrum accurrisse ad monumentum, & Cleopham dixisse, ipse retulerit, quod quidam eorum ierant ad monumentum: (1) intelligitur attestari Joanni, quod duo ierant ad monumentum; sed Petrum primo solum commemoravit, quia illi primitus Maria nuntiaverat.

(c) *Theophylactus* (super *O. Stulti, & tardi corde ad credendum.*) Quia prædicti discipuli nimia dubietate laborabant, Dominus eos redarguit: unde dicitur: *Et ipse dixit ad eos, O stulti. Fere enim eadem dixerant quæ & astantes cruci supra 23. Alios salvos fecit, seipsum non potest, nisi saluum facere. Et tardi corde ad credendum in omnibus quæ locuti sunt Propheta.* (2) Contingit enim credere quæ locuti sunt Prophetæ, particulariter quædam, & non universaliter omnia: puta, si aliquis credat quæ de cruce Christi dicuntur à Prophetis, sicut est illud Psal. 21. *Foderunt manus meas, & pedes meos: quæ vero spectant ad resurrectionem non credat, sicut est illud Psal. 15. Non dabis Sanctum tuum videre corruptionem.* Decet autem in omnibus fidem adhibere Prophetis, tam in gloriis, quæ de Christo prædixerunt, quam in gloriis: quia ex passione malorum est ingressus in gloriam: unde sequitur: *Nonne hæc oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam?* scilicet secundum humanitatem. *Isidorus.* (a) Sed & si oportebat Christum pati, tamen qui crucifixi erant rei sunt penæ: non enim fatigabant perficere quod Deus disponebat: unde & eorum executio fuit impia; Dei vero dispensatio prudentissima, qui negotium eorum in beneficia generis humani convertit, quasi utens viperis carnibus ad antidoti salutiferi confectionem. *Chrysostr. & Gregorius.* Et ideo Dominus ostendit consequenter, hæc omnia non evenisse simpliciter, sed ex Dei proposito ante prædestinato: unde sequitur: *Et incipiens à Moyse, & omnibus Prophetis interpre-*

(1) *Al. omittuntur sequentia verba usque ad sed Petrum.* (2) *Sic editiones Rom. an. 1570. & due Veneta, altera an. 1593. altera an. 1521. Antwerpensis autem an. 1569. & alia iterum Ven. 1584. omittunt illa verba, Contigit enim credere quæ locuti sunt Propheta; Nicolai denique sic legit: Contingit enim credere quædam ex his, & non omnia.* (3) *Al. quod nihil est significat.*

Ex edit. P. Nicol. (a) Nimirum Isidorus Pelusiota Lib. 4. epist. 98. quæ inscribitur Nilamoni monacho. (b) Nec iste etiam occurrat, nec in Cat. Græc. PP. à Corderio indicatur. (c) Non est in Glossa quæ nunc extat.

tabatur illis in omnibus Scripturis quæ de ipso erant, quasi diceret: Postquam estis tardi, ego prompti vos reddam, mysteria Scripturarum vobis exponendo: nam sacrificium Abraham, cum Isaac dimisso immolatus est aries, hoc præfiguravit. Sed in aliis Scripturis prophetis sparsim jacent mysteria crucis, & resurrectionis Christi. Beda (cap. 96. in Luc.) Si autem Moses, & Prophetæ de Christo locuti sunt, & eum per passionem in gloriam intraturum prædixerunt; quomodo gloriatur se esse Christianum qui neque qualiter Scripturæ ad Christum pertineant investigat, neque ad gloriam, quam cum Christo habere cupit, per passionem attingere desiderat? *Græcus.* (b) Quia vero prædixit Evangelista: *Tenebantur oculi eorum ne eum agnoscerent: donec sermo Domini mentem eorum moveret ad fidem, convenienter opportunum sui aspectum auditui subjungit: unde sequitur: Et appropinquaverunt castello quo ibant, & ipse finxit se longius ire.* *Augustinus de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 51.)* Quod non ad mendacium pertinet: non enim omne quod fingimus, mendacium est; sed quando id fingimus (3) quod nihil significat, tunc mendacium est; cum autem fictio nostra refertur ad aliquam significationem, non est mendacium, sed aliqua figura veritatis: alioquin omnia quæ à sapientibus, & sanctis viris, vel etiam ab ipso Domino figurate dicta sunt, mendacia deputabuntur, quia secundum usitatum intellectum non consistit veritas in talibus dictis. Sicut autem dicta, ita etiam finguntur facta sine mendacio ad aliquam rem significandam. *Gregorius in hom. (22. in Evang.)* Quia ergo adhuc in eorum cordibus peregrinus erat à fide, ire se longius finxit. Fingere namque componere dicimus: unde & compositores luri, figulos vocamus. Nihil ergo simplex veritas per dupliciter fecit; sed talem se exhibuit in corpore, qualis apud illos erat in mente. Sed quia esse extranei à caritate non poterant hi cum quibus caritas gradiebatur, eum ad hospitium quasi peregrinum vocant: unde sequitur: *Et coegerunt illum: ex quo exemplo colligitur quia peregrini ad hospitium non solum invitandi sunt, sed etiam trahendi.* *Glossa.*

(c) Nec solum factis eum cogunt, sed etiam verbis inducunt; sequitur enim: *Dicentes: Mane nobiscum, quoniam advesperascit, & inclina-*

ta est jam dies, scilicet ad occasum. *Gregorius in hom. (ubi supra.)* Ecce autem cum per membra sua Christus suscipitur, susceptores suos etiam per semetipsum requirit: sequitur enim, *Et intravit cum illis.* Mensam ponunt, cibos afferunt, & Deum quem in Scripturæ sacre expositione non cognoverant, in panis fractione cognoscunt: sequitur enim: *Et factum est, dum recumberet cum illis, accepit panem, & benedixit, ac fregit, & porrigebat illis. Et aperti sunt oculi eorum, & cognoverunt eum.* *Chrysostr. (a)* Quod non de sensibilibus oculis dictum est, sed de sensu mentali. *Augustinus de Conf. Evang. (Lib. 3. cap. 25.)* Neque enim clausis oculis ambulabant; sed inerat aliquid, quo non sine-rentur agnoscere quod videbant; quod scilicet castigo, & aliquis humor efficere solet: non quia Dominus poterat transformare carnem suam, ut alia revera esset effigies, quam solebant intueri, quandoquidem & ante passionem transformatus est in monte, ut facies ejus claresceret sicut sol: sed non ita nunc factum est: non enim incongruenter accipimus hoc impedimentum in oculis eorum à fatana (1) factum fuisse, ne agnosceretur Jesus. Sed tantum à Christo facta est permissio usque ad sacramentum panis, ut veritate corporis ejus participata, removeri intelligatur impedimentum inimici, ut Christus possit agnosci. *Theophylactus* (hoc loco.) Sed & aliud innuit, quod scilicet sumentibus sacrum panem aperiantur oculi, ut eum agnoscant: magnam enim, & ineffabilem vim habebat Domini caro. *Augustinus de Quæst. Evang. (ut supra.)* Vel quod Dominus se ire longius finxit, cum comitaretur discipulos, exponens (2) eis sacras Scripturas, utrum ipse esset ignorantibus, significat quia hospitalitatis officio ad suam cognitionem pervenire posse homines ininvavit, ut cum longius ipse ab hominibus abscederet super omnes celos, cum eis tamen sit qui hæc exhibent servis ejus. Tenet ergo Christum, ne longius ab eo eat, quisquis catechizatus verbo in omnibus bonis ei qui se catechizat communicat. Et enim iste catechizati erant verbo, cum exponeret eis Scripturas; & quia hospitalitatem sectati sunt, eum quem in ipsa expositione Scripturarum non cognoverunt, in panis fractione cognoscunt: non enim auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur. *Gregorius in hom. (23. in Evang.)* Quisquis ergo audita vult intelligere, festinet ea quæ jam intelligere potuit, opere implere. Ecce Dominus non est cognitus dum

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al. omittitur factum.* (2) *Al. deest eis.*

Ex edit. P. Nicol. (a) Vel Anonymus in Cat. Græc. PP. (b) Scil. hom. 10. in Evang. quæ legitur in festo Pentecostes, ad illud ex Joan. 14. *Si quis diligit me, sermonem meum servabit.*

loqueretur, & dignatus est cognosci dum passus: sequitur enim: *Et ipse evanuit ex oculis eorum.* *Theophylactus* (hoc loco.) Non enim tale corpus habebat ut divinus cum eis commorari deberet, ut ex hoc pariter augetur affectum eorum: unde sequitur: *Et dixerunt ad invicem: Nonne cor nostrum ardens erat in nobis dum loqueretur in via, & aperiret nobis Scripturas? Origenes.* Per quod innuit, quod prolati sermones à Salvatore accendebant audientium cor ad amorem divinum. *Gregorius in hom. Pentec. (b)* Exaudito enim sermone inardescit animus, torporis frigus recedit, mens in supermo desiderio fit anxia. Audire libet præcepta cælestia, & quot mandatis instruitur, quasi tor facibus inflammatur. *Theophylactus* super *Nonne cor nostrum ardens erat in via?* Ardebat ergo cor eorum vel igne verborum Domini, quibus intendebant tamquam veris: vel quia eo differente Scripturas, percelleratur intrinsecus cor eorum, quod ille qui differebat Dominus esset. Adeo ergo lætati sunt ut nullam moram passi, mox reversi sint in Hierusalem; & hoc est quod sequitur: *Et surgentes eadem hora regressi sunt in Hierusalem.* Surrexerunt quidem eadem hora, pervenerunt autem per plures horas, sicut oportebat sexaginta stadia transeuntes. *Augustinus de Conc. Evang. (Lib. 3. cap. 25.)* jam autem fama erat, quod surrexerat Jesus, à mulieribus facta, & à Simone Petro, cui jam apparuerat. Et enim isti duo hæc invenerunt loquentes illos ad quos in Hierusalem venerunt: sequitur enim: *Et invenerunt congregatos undecim, & eos qui cum ipsis erant, dicentes, quod surrexit Dominus vere, & apparuit Simoni.* *Beda (cap. 96.)* Omnium enim vitorum primo Dominus apparuisse videtur Petro ex his quo Evangelistæ quatuor, & Paulus Apostolus commemoraverunt. *Chrysostr. & Gregorius.* Non enim simul omnibus se manifestabat, ut fereret fidei semina: nam qui primo viderat, & certus erat, aliis referebat; deinde sermo prodians præparabat animum auditoris visioni; & ideo primo digniori, & fideliori omnibus apparuit: erat enim opus, anima fidelissima, quæ prius acciperet hunc aspectum, ut minime turbaretur inopinata visione; & ideo primo videtur à Petro, ut qui primo confessus est eum Christum, primo resurrectionem videre mereatur; & etiam, quia eum negaverat, prius ei voluit apparere, consolans eum ne desperaret. Post Petrum vero aliis apparuit, quandoque paucioribus, quandoque pluribus; quod duo discipuli consenturi

(1) hæc semotim involuta dimitens, circumstantibus militibus corpus auferret. *Augustinus de Confess. Evang. (Lib. 3. cap. 15.)* Intelligitur autem hoc Lucas recapitulando posuisse de Petro: tunc enim occurrit Petrus ad monumentum quando & Joannes, cum tantummodo à mulieribus, præcipue à Maria Magdalene, nuntiarum eis fuerat de corpore ablato. Postea autem facta sunt hæc de visione Angelorum. Ideo autem Lucas Petrum solum commemoravit, quia illi primitus Maria nuntiaverat. Item potest movere quod Petrum non intrantem, sed procumbentem dicit Lucas sola linteamina vidisse, & discisissè mirantem; cum Joannes dicat ita se linteamina vidisse posita, & seipsum post Petrum intrasse. Sed intelligendum est, Petrum primo procumbentem vidisse quod Lucas commemorat, Joannes taceret: post autem ingressus est antequam Joannes intraret. *Beda (cap. 95. in Luc.)* Juxta intellectum vero mysticum, per hoc quod mulieres valde diluculo veniunt ad monumentum, datur nobis exemplum, discisissè victorum tenebris, ad Domini corpus accedere: nam & sepulchrum illud figuram dominicam habebat altaris, in quo corporis Christi mysteria non in serico, non in panno tincto, sed instar sindonis, quo eum Joseph involvit, in linteo puro debent consecrari; ut sicut ipse veram terrenæ naturæ substantiam pro nobis morti obtulit, ita & nos in commemorationem ipsius purum de terræ germine, candidumque, & multimodo quasi mortificationis genere castigatum, altari linum imponamus. Aromata autem, quæ mulieres deferunt, significant odorem virtutum, & orationum suavitatem, quibus altari appropinquare debemus. Revolutio autem lapidis insinuat refectionem sacramentorum, quæ tegebantur velamine literæ legis, quæ in lapide scripta est; cujus ablato tegmine, corpus Domini mortuum non invenitur, sed vivum evangelizatur: quia, etsi cognovimus secundum carnem Christum, sed jam nunc non novimus: 2. Corinth. 5. Quomodo autem posito in sepulchro corpore Domini, Angeli assistisse leguntur; ita etiam tempore consecrationis mysterii corporis Christi assistere sunt credendi. Nos ergo, exemplo (2) devotarum mulierum, quoties mysteriis celestibus appropinquamus, propter angelicam præsentiam, seu propter reverentiam sacræ oblationis, cum omni humilitate vultum declinemus in terram, nos cinerem, & terram esse recolentes.

(1) *Al. omittitur hæc.* (2) *Al. devotarum rerum.* (3) *Al. demonstrat.* (4) *Al. quod Græci auctores ut dicant, Hercule viarum spatia mensurat: item quod auctores ut Græci dicunt, Hercule, viarum spatia mensurat.* (5) *Al. omittitur congruit.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) Nihil tale in Glossa quæ nunc extat. (b) *1001. 4. 2. 2.*

(b) *Glossa.* (a) Post manifestationem resurrectionis Christi per Angelos mulieribus factam, manifestatur ulterius eadem resurrectione pro ipsius Christi apparitionem discipulis: unde dicitur: *Et ecce duo ex illis ibant ipsa die in castellum. Theophylactus.* Quidam aliorum horum duorum Lucam inquit esse, & ob hoc suum nomen occultasse. *Ambrosius (Lib. 10. in Luc. cap. ult. à med.)* Vel duobus discipulis resursum Dominum jam se vespere (3) demonstrat, scilicet Ammaoni, & Cleophae. *Augustinus de Conf. Evang. (Lib. 3. cap. 25.)* Castellum autem illud non absurde accipimus etiam villam secundum Marcum potuisse appellari. Deinde castellum describit, dicens: *Quod erat in spatio stadium sexaginta ab Hierusalem, nomine Emmaus. Beda.* Ipsa est Nicopolis civitas insignis Palestinæ, quæ post expugnationem Judææ sub Marco Aurelio Antonino Principe restaurata, cum situ mutavit & nomen. Stadium autem, (4) quo Græci, auctore, ut dicant, Hercule, viarum spatia mensurant, octava est pars milliarii; & ideo sexaginta stadia, septem millia passuum, & quingenta significant, quod spatium itineris eis (5) congruit qui morte, & sepultura Domini certi gradiebantur, de resurrectione Domini dubii: nam resurrectionem, quæ post septimam sabbati facta est, octava numero contineri nullus ambigit. Discipuli ergo, qui de Domino loquentes incedunt, sextum milliarium cepti itineris compleverant: quia illum sine querela viventem usque ad mortem, quam in sexta sabbati subiit, pervenisse debebant. Compleverant & septimum, quia hunc in sepulchro non dubitabant quiescisse; sed de octavo dimidium tantum peregerant, quia gloriam jam celebratæ resurrectionis non credebant perfecte. *Theophylactus.* Prædicti autem discipuli loquebantur de his ad invicem quæ acciderant, non quasi credentes, sed sicut stupentes in rebus extraneis: unde sequitur: *Et ipsi loquebantur ad invicem de his omnibus quæ ascenderant. Beda (cap. 95.)* Loquentes autem de se Dominum appropinquans comitatur, ut & fidem resurrectionis mentibus eorum incendat, & quod se facturum promiserat, impleat, scilicet ut, ubi sunt duo, vel tres, in nomine meo congregati, ibi sum in medio eorum: Math. 18. unde sequitur: *Et factum est dum fabularentur, & secum quærent, & ipse Jesus appropinquans ibat cum illis. Theophylactus (super Oculi eorum tenebantur ne eum agnoscerent.)* Oborto enim jam spirituali

corpore, non obstat loci distantia quin adesset quibus volebat, nec ulterius naturalibus legibus corpus suum tegebat, sed spiritaliter, & supra naturam: unde, ut Marcus dicit, sub alia forma eis videbatur, in qua non concedebatur eis ejus cognitio: sequitur enim: *Oculi autem eorum tenebantur ne illum agnoscerent, ut scilicet totam suam dubiam intentionem revelent, & vulnus detegentes recipiant medicinam; & ut cognoscerent quod quamvis corpus ipsum quod passum fuerat, resurrexerat, non tamen amplius tale erat ut esset omnibus visibile, sed tantum his à quibus vellet videri; & ut non dubitent quare de cætero non conversatur inter plebem, quia scilicet post resurrectionem conversatio ejus non esset digna hominibus, sed divina magis: quod etiam est forma resurrectionis futuræ, in qua sicut Angeli conversabimur, & Filii Dei. Gregorius in hom. (23. in Evang. par. à princ.)* Convenienter etiam eis speciem quam recognoscerent, non ostendit, hoc agens foris in oculis corporis (1) quod apud ipsos agebatur intus in oculis cordis: ipsi namque apud seipsum intus & amabant, & dubitabant. De se ergo loquentibus, præsentiam exhibuit; sed de se dubitantibus, cogitationis suæ speciem abscondit: verba quidem eis contulit: nam sequitur: *Et ait ad illos: Qui sunt hi sermones quos confertis ad invicem ambulantes, & estis tristes? Græcus.* (2) Conferebant quidem inter se quasi non amplius expectantes Christum viventem; sed dolorosi, quasi perempto Salvatore: unde sequitur: *Et respondens unus cui nomen Cleophas, dixit ei: Tu solus peregrinus es in Hierusalem, & non cognovisti quæ facta sunt in illa his diebus? Theophylactus (super Tu solus peregrinus es?)* Quasi dicat: Tu solus peregrinus es, & extra finis Hierusalem habitans, & expertus eorum quæ in medio ejus contigerunt, & hæc videntur habere memoriam ejus quod eis Dominus dixerat, se tertia die resurrecturum. *Græcus.* Porro relatum à mulieribus resurrectionis famam commemorant, cum subditur: *Sed & mulieres quedam ex nostris terruerunt nos, quæ ante lucem fuerunt ad monumentum, & non invento corpore ejus, venerunt dicentes, se etiam visionem Angelorum vidisse, qui dicunt eum vivere.* Dicunt quidem hoc quasi non credentes; propter quod referunt se terribis, idest stupefactos; non enim quod erat eis relatum firmum æstimabant, aut angelicam illuminationem fuisse; sed stuporis, (4) & turbationis causam inde fu-

(1) *Al. quod apud seipsum & amabant, &c.* (2) *Al. omittitur vel.* (3) *Al. ab ingredientibus.* (4) *Al. & turbidinis, item turbinis.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) Nec in Catena Græc. PP. Corderius indicat, nec occurrit. (b) Nec ille indicatur à Corderio in Catena Græc. PP. nec occurrit, sed nec notatus paulo infra.

quia nesciebant quis esset, (2) vel quod verum credebant celantes: ad cuius commendationem subditur: *Potens in opere, & sermone. Theophylactus (super Potens in opere.)* Primo quidem est opus, secundo sermo: nullus enim doctrinæ sermo approbatur, nisi prius is qui docet, se ostendat actorem; præcedit enim opus aspectum. Nam nisi mundaveris intellectus speculum per opera, non emicat decore optatus. Adhuc autem subditur: *Coram Deo, & omni populo:* nam primo complacendum est Deo, deinde curandum, quantum possibile est, de innocentia apud homines, ut procedente divino cultu vivamus sine scandalo plurimorum. *Græcus.* (b) Deinde assignatur causa tristitiæ, traditio, & passio Christi, cum sequitur: *Et quomodo tradiderunt eum summi sacerdotes, & principes nostri in damnationem mortis, & crucifixerunt eum.* Subditur autem desperantium vox, cum dicitur: *Nos autem sperabamus quod ipse esset redempturus Israel. Sperabamus, inquit, non speramus, ac si mors Domini, similis esset mortibus aliorum. Theophylactus.* Expectabant enim Christum salvatorem, & redempturum populum Israel (3) ab ingruentibus malis, & à servitute Romanorum; ipsum quoque credebant terrenum Regem fieri, quem putabant promulgatum in se moris sententiam cavere potuisse. *Beda (super illud, Et quomodo tradiderunt?)* Merito ergo tristes incedebant, quia & seipsum quodammodo arguebant, quod in illo redemptionem speraverint quem jam mortuum viderant, nec resurrectionem credebant; & maxime debebant eum sine causa occisum, quem noverant innocentem. *Theophylactus (super Nos autem sperabamus.)* Videntur tamen hi viri non omnino increduli esse per hoc quod subditur: *Et nunc super hæc omnia tertia dies est hodie quod hæc facta sunt:* in quo videntur habere memoriam ejus quod eis Dominus dixerat, se tertia die resurrecturum. *Græcus.* Porro relatum à mulieribus resurrectionis famam commemorant, cum subditur: *Sed & mulieres quedam ex nostris terruerunt nos, quæ ante lucem fuerunt ad monumentum, & non invento corpore ejus, venerunt dicentes, se etiam visionem Angelorum vidisse, qui dicunt eum vivere.* Dicunt quidem hoc quasi non credentes; propter quod referunt se terribis, idest stupefactos; non enim quod erat eis relatum firmum æstimabant, aut angelicam illuminationem fuisse; sed stuporis, (4) & turbationis causam inde fu-

& prædicari in nomine ejus poenitentiam, & remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Hierosolyma. Vos autem testes estis horum; & ego mittam promissum Patris mei in vos. Vos autem sedete in civitate quoadusque induamini virtute ex alto.

(g) Eduxit autem eos foras in Bethaniam, & elevatis manibus suis benedixit eis; & factum est, dum benediceret illis, recessit ab eis, & ferebatur in cælam. Et ipsi adorantes regressi sunt in Hierusalem cum gaudio magno, & erant semper in templo laudantes, & benedictentes Deum. Amen.

(a) **B**eda (cap. 94. in Luc.) Religiose mulieres non solum in die pasche, sed etiam sabbato transacto, idest sole occidente, mox ut operandi licentia remeavit, emerunt aromata, ut venientes ungerent corpus Jesu, sicut Marcus testatur; præoccupante (1) tamen jam noctis articulo monumentum adire non valuerunt: & ideo dicitur: *Una autem sabbati valde diluculo venerunt ad monumentum, portantes qua paraverunt aromata.* Una sabbati, sive prima sabbati; prima est à sabbato, quam diem dominicam propter Domini resurrectionem mos christianus appellat. Quod autem valde diluculo mulieres venerunt ad monumentum, magnus querendi, & inveniendi Domini fervor caritatis ostenditur. *Ambrosius.* Sed magna oritur hoc loco plerique dubitatio: si quidem hic *valde diluculo*, Matthæus vespere sabbati mulieres ad monumentum venisse dixerunt. Sed Evangelistæ de diversis putes dixisse temporibus, ut (2) personas alias mulierum, & alias conjicias visones. Quod autem scriptum est, vespere sabbati, quæ lucebat in prima sabbati, resurrexiste Dominum, sic temperandum est, ut neque mane dominica, quæ est prima post sabbatum, neque sabbato resurrectio facta credatur: nam quomodo triduum completur? Non ergo vespere noctis, sed vespere noctis resurrexit. Denique Græcus sero dixit. Sero autem horam significat in occasu diei, & rei cuiuslibet tarditatem; quomodo si dicas, Sero mihi suggestum est. Est ergo & sero tempus noctis profundum, unde & mulieres ad monumentum accedendi habent facultatem, custodibus quiescentibus. Et ut scias nocte factum, mulieres aliæ sciunt, aliæ nesciunt: sciunt quæ observant noctibus & diebus, nesciunt quæ recesserunt. Nescit (3) una Maria Magdalene secundum Joannem: nam eadem & ante scire, & postea nescire non potuit. Ergo si plures Mariæ, plures etiam fortasse Mariæ Magdalene; cum illud nomen personæ sit, hoc sumatur à loco. *Augustinus* de Consen. Evang. (Lib. 3. cap. 24.) Vel

(1) *Al. omittitur tamen.* (2) *Al. primas.* (3) *Al. deest una.* (4) *Al. conjunctionem.* (5) *Al. Chrysothomus.* (6) *Al. Salutiferæ resurrectionis, & fulgentes (item fulgentis) amictus præstantes*

Ex edit. P. NICOL. (a) Quod subjungitur ex Eusebio, non occurrit. (b) *Chrysothomus* hom. 19. in Matth.

Matthæus à prima parte noctis, quod est vespere, ipsam voluit noctem significare; & cujus noctis sine venerunt ad monumentum: & hoc ea de causa, quia jam à vespere paraverant, & licebat afferre aromata transacto sabbato. *Eusebius.* (a) Jacebat autem organum Yehi extinctum, magnus vero lapis clauderat sepulchrum, quasi mors eum duxisset captivum; sed nondum lapso triduo vita se promit iterum post sufficientem mortis (4) convictionem: unde sequitur: *Et invenerunt lapidem revolutum à monumento.* *Theophylactus.* Nam Angelus revolverat eum, ut testatur Matthæus. (5) (b) *Origenes.* Amotus est autem lapis post resurrectionem propter mulieres, ut credant resurrexisse Dominum, videntes monumentum vacuum corpore: unde sequitur: *Et ingressa non invenerunt corpus Domini Jesu.* *Cyillus.* Cum igitur non invenissent corpus Christi, quod resurrexerat, ducebantur diversis cogitationibus: & propter amorem Christi, & adhibitam sollicitudinem mernerunt visionem angelicam: sequitur enim: *Et factum est dum mente confertate essent de isto, ecce duo viri steterunt juxta illas in veste fulgenti.* *Eusebius.* (6) Jucunditatis, & gaudii indicia salutiferæ resurrectionis nuntii, & fulgentes amictus præstant. Moyses enim plagas Ægypti preparans in flamma ignis Angelum perspexit. Sed non tales visi sunt mulieribus in sepulchro, sed mites, & hilares, quales decebat conspici in regno, & gaudio Domini. Et sicut in passione eclipsatus est sol, mæroris, & angustie signa promens crucifigentibus Filium Dei; ita Angeli vite, ac resurrectionis præcones habitum salutiferi festi captidati designabant. *Ambrosius* (Lib. 10. in Luc. cap. de devot. mulier. ad monumentum.) Sed quomodo Marcus unum juvenem in albis sedentem, Matthæus unum; Joannes, & Lucas duos Angelos in albis sedentes visos esse memoraverunt? *Augustinus* de Consen. Evang. (Lib. 3. cap. 24.) Possimus intelligere unum Angelum visum à mulieribus, & secundum Marcum, & secundum Mat-

thæum,

thæum, ut eas ingressas, in monumentum accipiamus, scilicet in aliquod spatium quod erat aliqua (1) maceria communium ante illum faxei sepulchri locum, atque ibi vidisse Angelum sedentem à dextris, quod dicit Marcus; deinde intus ab eis, dum inspicerent locum in quo jacebat corpus Domini, visos duos alios Angelos stantes, sicut dicit Lucas locutos ad earundem exhortandum animum, & ædificandam fidem: unde sequitur: *Cum timerent autem, & declinarent vultum in terram.* *Beda* (cap. 95.) Sanctæ mulieres astantibus sibi Angelis non in terram cecidisse, sed vultum dicuntur in terram declinasse: nec quempiam sanctorum legitur tempore dominicæ resurrectionis vel ipsi Domino, vel Angelis sibi visis, terræ prostratum adorasse: unde mos obtinuit ecclesiasticus, ut vel in memoriam dominicæ, vel in nostræ spem resurrectionis omnibus dominicis diebus, & toto quinquagesimo tempore non flexis genibus, sed declinantis in terram vultibus oremus. Non erat autem in monumento, qui locus est mortuorum, querendus ille qui ad vitam resurrexit à mortuis: & ideo subditur: *Dixerunt ad illas, scilicet Angeli ad mulieres: Quid queritis viventem cum mortuis? Non est hic, sed resurrexit.* Die autem tertia, sicut ipse inter discipulos tam viros quam feminas prædixit, resurrectionis suæ triumphum celebravit: unde sequitur: *Recordamini qualiter locutus est vobis, cum adhuc in Galilæa esset, dicens: Quia oportet Filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, & crucifigi, & tertia die resurgere.* Die namque pasche hora nona spiritum iradens, vespere sepultus, mane prima sabbati resurrexit. *Athanasius* (de humanitate Verbi circa medium.) Poterat siquidem statim suscitare corpus à morte. (2) Sed dixisset aliquis eum nequaquam fuisse mortuum, vel non plene mortem ei inhæsisse. Resurrit quoque si eodem momento mors, & resurrectio contigissent, gloria incorruptibilitatis in incerto hæssisset. Quapropter ut corpus vere extinctum ostenderetur, ipsa meridia mortem sustinuit, & tertia die illud incorruptibile redhibuit. *Beda.* Uno etiam die in sepulchro, & duabus noctibus jacuit, quia lucem suæ simple mortis, tenebris duplici noctis mortis adjunxit. *Cyillus.* Instructæ autem

S. Thom. Oper. Tom. IX.

mulieres Angelorum affatibus accelerantes (3) ea retulerunt discipulis: unde sequitur: *Et recordate sunt verborum ejus; & egressæ à monumento, nuntiaverunt hæc omnia illis undecim, & ceteris omnibus.* Namque femina quæ quondam mortis fuit ministra; venerandum resurrectionis mysterium prima percepit, & nuntiat. Adeptum est igitur femineum genus (4) & ignominie absolutionem, & maledictionis repudium. *Ambrosius* (Lib. 16. cap. ult.) Mulieribus autem docere in Ecclesia non permittitur; sed domi viros suos interrogant. Ad eos ergo femina mittitur qui domestici sunt. Quæ autem fuerint hæ mulieres ostendit subdens: *Erat autem Maria Magdalene. Beda* super *Erat autem Maria.* Ipsa est soror Lazari; & *Joanna*, uxor Cuse procuratoris Herodis; & *Maria Jacobi*, idest mater Jacobi minoris, & *Joseph.* Et communiter de aliis subditur: *Et cetera quæ cum eis erant, quæ dicebant ad Apostolos hæc.* (a) Ut enim perpetui reatus apud viros mulier opprobrium non sustineret, quæ culpam viro transfuderat, transfudit & gratiam. *Theophylactus* (hoc loco.) Est autem naturaliter incredibile mortalibus resurrectionis miraculum: unde sequitur: *Et visa sunt ante illos, sicut deliramentum verba ista, & non credebant illis.* (5) *Gregorius* (hom. 29.) Quod non tam illorum infirmitas, quam nostra, ut ita dicam, futura firmitas fuit. Ipsa namque resurrectio illis dubitantibus permonstrata est, quæ dum nos legentes agnoscimus, de eorum dubitatione solidamus. *Theophylactus.* Petrus autem hoc audiens tollit moras, & vadit ad monumentum: quia nec ignis novit moras ingestus materis: unde sequitur: *Petrus autem surgens cucurrit ad monumentum.* *Eusebius.* Solus enim ipse credit feminis dicentibus se Angelos vidisse; & cum esset eximii affectus præceteris, sedulum se promebat, passim circumspiciens Dominum: unde sequitur: *Et procumbens vidit sola lineamina posita.* *Theophylactus.* Cum autem ad monumentum fuisset, hoc primo confectus est ut miraretur quæ prius ab ipso, vel ab aliis deridebantur: unde sequitur: *Et abiit, secum mirans quod factum fuerat, idest apud se mirans rei eventum, qualiter sola lineamina derelicta fuere, corpore in yrrha peruncto, vel quantam opportunitatem habuisset fur, ut*

O 4

(1) *Al. materia.* (2) *Quatuor à nobis alias citata exemplaria sic habent.* Sed dixisset aliquis eum nequaquam fuisse (supplet tamen Nicolai mortuum) vel non plene mortem ei inhæsisse. Et fortasse si resurrectio Domini fuisset dilata, latuisset incorruptionis honor. Ut igitur corpus ostenderet mortuum, unius interpolationem (Nicolai interpolationem) diei passus est, & tertia die corpus suum incorruptum demonstravit. (3) *Al. deest ea.* (4) *Al. ad ignominie absolutionem.* (5) *Al. Beda, quem habet etiam Nicolai notatque ex Gregorio sumpsisse.*

Ex edit. P. NICOL. (a) *Idem* ex Ambrosio.

sequitur enim : *Et ipsi narraverunt quæ gesta erant in via, & quomodo cognoverunt eum in fractione panis.* Augustinus de Concord. Evang. (Lib. 3. cap. 25.) Quod autem ait Marcus cap. 16. „ Annuntiaverunt ceteris, nec illis crediderunt, cum Lucas dicat, quod jam inde loquebantur vere resurrexisset Dominum; quid intelligendum est, nisi aliquos ibi fuisse qui hoc credere nollent?

(d) *Cyriillus.* Undique resurrectionis fama per Apostolos divulgata, & affectu discipulorum erecto ad Christi visionem, venit desideratus; & quærentibus; & expectantibus revelatur; (1) nec disceptatur de alio, sed evidenter se offert: unde dicitur: *Dum autem hæc loquantur, stetit Jesus in medio eorum.* Augustinus de Concord. Evang. (Lib. 3. cap. 25.) Hanc ostensionem Domini post resurrectionem, Joannes commemorat. Sed quod dicit Joannes, non eum illis fuisse Apostolum Thomam, cum secundum Lucam duo illi regressi in Hierusalem, invenerunt congregatos undecim; proculdubio intelligendum est quod inde Thomas exierit, antequam Dominus hæc loquentibus appareret. Dat enim Lucas locum in sua narratione quomodo possit intelligi, dum hæc loquerentur, prius inde exiit Thomam, & postea Dominum intrasse; nisi quis dicat non illos undecim qui jam tunc Apostoli vocabantur, sed discipulos illos undecim fuisse ex multo numero discipulorum. Sed cum adjunxit Lucas, *Et eos qui cum ipsis erant*, satis utique declaravit evidentius illos undecim (2) appellatos qui vocabantur Apostoli, cum quibus cæteri erant. Sed videamus cujus mysterii gratia, secundum Matthæum & Marcum, resurgens ita mandaverit: „ Præcedam vos in Galilæam, & postea Dominum intrasse; nisi quis dicat non illos undecim qui jam tunc Apostoli vocabantur, sed discipulos illos undecim fuisse ex multo numero discipulorum. Sed cum adjunxit Lucas, *Et eos qui cum ipsis erant*, satis utique declaravit evidentius illos undecim (2) appellatos qui vocabantur Apostoli, cum quibus cæteri erant. Sed videamus cujus mysterii gratia, secundum Matthæum & Marcum, resurgens ita mandaverit: „ Præcedam vos in Galilæam, & postea Dominum intrasse; nisi quis dicat non illos undecim qui jam tunc Apostoli vocabantur, sed discipulos illos undecim fuisse ex multo numero discipulorum. Sed cum adjunxit Lucas, *Et eos qui cum ipsis erant*, satis utique declaravit evidentius illos undecim (2) appellatos qui vocabantur Apostoli, cum quibus cæteri erant. Sed videamus cujus mysterii gratia, secundum Matthæum & Marcum, resurgens ita mandaverit: „ Præcedam vos in Galilæam, & postea Dominum intrasse; nisi quis dicat non illos undecim qui jam tunc Apostoli vocabantur, sed discipulos illos undecim fuisse ex multo numero discipulorum.

(1) *Nicolaï corrigi nec disceptoriz, sed &c.* (2) *Al. Apostolos.* (3) *Al. vidisse.* (4) *Al. prius quam.* (5) *Al. omittitur.* Evangelium. (6) *Al. quam vera, &c.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) Non refertur à Corderio in Catena Græc. PP. nec occurrit; sicut nec Eusebii locus qui notatur paulo post. (b) *Gregorius Nazianzenus orat. 14. sive orat. de pace, quæ intet omnes quartadecima numeratur*

te quamplures fuisse. *Eusebius.* Duo enim Evangelistæ, scilicet Lucas, & Joannes, solis undecim hunc scribunt apparuisse in Hierusalem; ceteri vero duo in Galilæam properare, non solum undecim, sed etiam universis discipulis; & fratribus dixerunt Angelum, & Salvatorem (3) jussisse; de quibus Paulus meminit dicens 1. Corinth. 15. „ Deinde apparuit; plusquam quingentis fratribus simul. „ Est autem verior solutio, quod (4) prius quidem in Hierusalem latentibus, semel, aut bis visus est ad eorum consolationem; in Galilæa vero non in conclavi, aut semel; aut bis, sed cum multa potestate ostensionem sui fecit, præbens se eis viventem post passionem in signis multis, ut Lucas testatur in Actibus. *Augustinus* de Concord. Evang. (Lib. 3. cap. 25.) Vel quod ab Angelo, hoc est à Domino, dictum est, propheticè accipiendum est: in Galilæa enim, secundum transmigrationis significationem, intelligendum occurrit, quia de populo Israel transmigrationi erant ad Gentes; quibus Apostoli prædicantes (5) Evangelium non crederent, nisi ipse Dominus viam in cordibus hominum præpararet, & hoc intelligitur, „ Præcedam vos in Galilæam: „ Matth. 28. Secundum autem illud quod Galilæa interpretatur revelatio, non jam in forma servi intelligendum est; sed in qua est æqualis Patri, quam promissit electis suis: illa erit revelatio (6) tantquam vera Galilæa, „ cum videbimus eum si- „ cut est: „ 1. Joan. 3. Ipsa etiam erit beatorum transmigrationis ex isto sæculo in illam æternitatem, unde ad nos veniens non recessit, & quo nos præcedens non deseruit. *Theophylactus* (hoc loco.) Primo igitur Dominus in medio discipulorum stans solito pacis assatu eorum turbam sedat, ostendens quod ipse idem est magister eorum, qui hoc verbo gaudebat, quo etiam eos munivit cum ad prædicandum misit: unde sequitur: *Et dixit eis: Pax vobis: ego sum, nolite timere.* (b) *Cyriillus.* Pudeat ergo nos pacis manus deserere, quam nobis hinc descendens Christus reliquit. Pax & res & nomen dulce quam & Dei esse accipimus, juxta illud ad Phil. 4. „ Pax Dei „ & ejus esse Deum; juxta illud 2. Corinth. 13. „ Deus pacis „ & ipsam esse Deum juxta illud Ephes. 2. „ Ipse est pax „ nostra. „ Pax bonum commendatum ab omnibus, observatum autem à paucis. Quæ autem est causa? Fortassis ambitio domini, aut

facultatum; aut livor; aut odium; aut contemptus; aut aliquid hujusmodi ex his quæ Dei ignaros videmus incurere. Dei quippe præcipue pax est, quæ confederat omnia; cuius nihil est adeo proprium sicut unitas naturæ, & pacificus status. Transmittitur vero ab Angelis; & divinis potestatibus; quæ ad Deum, & ad invicem pacificæ se habent; diffunditur vero per totam creaturam, cujus est decor tranquillitas; in nobis autem manet secundum animam quidem per investigationem virtutum, & communicationem, secundum corpus vero in membrorum, & elementorum commensuratione, quorum alterum pulchritudo, alterum sanitas appellatur. *Beda* (cap. 96. in Luc.) Discipuli autem noverant Christum verum hominem, cum quo tanto tempore fuerant conversati; sed postquam mortuus est, non credunt tercia die potuisse veram carnem de sepulcro resurgere. Putant ergo se videre spiritum, quem emisit in passione: unde sequitur: *Conturbati vero, & conterriti, existimabant se spiritum videre.* Error ille Apostolorum secta est Manichæorum. *Ambrosius* (ubi supra.) Ad ducti autem virtutum exemplis, Petrum, & Joannem non credimus potuisse dubitare. Cur ergo Lucas inducit fuisse turbatos? Primò omnium quia paucorum opinionem sententia majoris partis includit; deinde quia etsi Petrus de resurrectione crederet, turbari tamen potuit, quod se Dominus cum corpore, vestibus obseratis, improvisus infunderet. *Theophylactus* (super *Quid turbati estis?*) Verum, quia per verbum pacis non est sedatus turbo in animabus discipulorum, aliunde indicat eis se Filium Dei esse, qui mentis cognoscebat arcana: unde sequitur: *Et dixit eis: Quid turbati estis, & cogitationes ascendunt in corda vestra? Beda* (cap. 97. in Luc.) Quales utique cogitationes, nisi falsæ, & perniciosæ? Perdidit enim Christus fructum passionis, si non esset veritas resurrectionis: tamquam si bonus agricola diceret: Quod ibi plantavi, inveniam, idest fidem, quæ in corde descendit, quia desuper est. Cogitationes autem istæ non desuper descenderunt, sed de imo in cor, sicut herba mala, ascenderunt. *Cyriillus.* (a) Hoc autem fuit evidentissimum signum quod non alius est qui videtur, sed ille idem quem viderant in ligno mortuum, & positum in sepulchro, quem non latebat aliquid eorum quæ erant in homine. *Ambrosius* (ubi supra.) Consideremus autem qua gratia secundum Joannem Apostoli crederent, (1) & gavisi sunt, qui secundum Lucam increduli redarguuntur. Et vi-

detur mihi Joannes quasi Apostolus majora; & ætiora tetigisse, hic sequentia; & humanis proxima; hic historico usus circuitu, ille compendioso: quia & de illo dabitari non potest, quia testimonium perhibet de his quibus ipse interfuit: & ideo utrumque verum putatus; nam & si in primo Lucas eos non credidisse dicat, postea tamen credidisse demonstrat. *Cyriillus.* Comprobans autem Dominus devictam esse mortem, & humanam naturam jam in Christo corruptionem exuisse, primo ostendit ejus manus; & pedes, & clavorum foramina: unde subdit: *Videte manus meas, & pedes, quid ego ipse sum.* *Theophylactus.* Sed & aliud subjungit, palpationem scilicet manuum; atque pedum, cum dicit: *Palpate, & videte quia spiritus carnis, & ossa non habet, sicut me videtis habere;* quasi diceret: Vos putatis me esse spiritum, idest phantasma, sicut plures defunctorum circa sepulchra videri soliti; sed scitote quod spiritus neque carnem habet; neque ossa; ego autem carnem, & ossa habeo. *Ambrosius* (Lib. 10. in Luc. cap. ult.) Hoc autem Dominus ideo dixit, ut speciem nobis suæ resurrectionis ostenderet: nam quod palpatur corpus est. In corpore autem resurgemus; sed illud subtilius, hoc crassius, utpote adhuc terrenæ labis qualitate concretum. Non ergo per incorpoream naturam; sed per resurrectionis corporeæ qualitate Christus clauva penetravit. *Gregorius* 13. Moral. (cap. 31. in nov. exen. 29.) Non enim in illa resurrectionis gloria corpus nostrum erit impalpabile; & ventis, ac neque subtilius, ut Eusebius dixit; sed subtile quidem per effectum spiritualis potentie; palpabile autem per veritatem naturæ. *Ambrosius* (ubi supra.) Sequitur: *Et cum hæc dixisset, ostendit eis manus, & pedes.* *Beda* (cap. 97. super illud, *Ostendit illis manus.*) Quibus scilicet indicata clavorum vestigia clareat; sed secundum Joannem etiam latus eis ostendit, cum fuerit lancea perforatum; ut scilicet ostensa vulnerum cicatrice; dubietatis eorum vulnus sanaret. Solent autem in hoc loco Gentiles calumniam frueri, quasi non valuerit Dominus vulnera sibi inflicta curare; quibus respondendum est, quia non consequens ut qui majora fecisset probatur, minora facere nequiverit; sed certe dispensationis gratia, qui mortem destruxit, ligna mortis delere noluit: primo quidem ut per hoc discipulis fidem suæ resurrectionis astrueret; deinde ut Patri pro nobis supplicans, quale genus mortis pro homine pertulerit, semper ostendat; tertio ut sua morte redemptis quam misericorditer sint adjuti; propostis ejusdem mor-

(1) *Al. qui gavisi sunt, secundum Lucam, qui increduli redarguuntur.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) Vel Anonymus in Cat. Græc.

mortis indicis, infinet; postremo ut in iudicio quam iuste damnentur impii, denuntiet.

(e) *Cyriillus*. (a) Ostenderit Dominus discipulis manus, & pedes, ut certificaret discipulos, quod corpus quod passum fuerat resurrexit. Ut adhuc autem magis certificaret, aliquid manducabile petiit: unde dicitur: *Adhuc autem illis non credentibus, & mirantibus prae gaudio, dixit: Habetis hic aliquid quod manducetur? Gregorius Nissenus*. (b) Et iussu quidem legis pascha cum (1) amaricantibus edebatur, quia adhuc amaritudo manebat; post resurrectionem vero cibus favo mellis dulcoratur: unde sequitur: *At illi obtulerunt ei partem piscis asii, & favum mellis*. *Beda*. (cap. 97. in Luc.) Ad insinuandum ergo resurrectionis suae veritatem non solum tangi à discipulis, sed etiam convecti cum illis dignatur, ne arbitrentur eum non solide, sed imaginabiliter sibi apparere: unde sequitur: *Et cum manducasset coram eis, sumens reliquias, dedit eis*. Manducavit quidem potestate, non ex necessitate; aliter enim absorberet aquam, terra sitiens, aliter sol calens; illa indigentia, iste potentia. *Gregorius*. (c). (2) Si damus Dominum vere comedis, demus & omnes homines post resurrectionem uti ciborum fomentis. Sed quae ex quadam dispensatione sunt à Salvatore, non sunt regulae, & norma naturae, quoniam in quibusdam aliis dispensavit. Resuscitabit enim postea corpora incorrupta, qui tamen dereliquit (3) proprii corporis formam, quae clavi (4) foraverant, & lateris cicatricem, ut ostendat quod manit post resurrectionem natura corporis, nec est in aliam mutatus substantiam. *Beda*. (super *Habebis aliquid quod manducetur?*) Manducavit ergo post resurrectionem, non quasi cibo indigens, nec quasi in resurrectione quam expectamus cibis egere significans, sed ut eo modo naturam corporis resurgens ostenderet. Mylice autem piscis asius, quem Christus comedit, significat Christum passum: ipse enim latere dignatus in aquis generis humani, capi voluit laqueo mortis nostrae, & quasi tribulatione affatus est tempore passionis suae; sed favi mellis nobis exitit in resurrectione. In favo quidem mellis utramque naturam exprimitur voluit personae suae. Favus quippe mellis in cera est; mel vero in cera est divinitas in humanitate. *Theophylactus* (super *Obtulerunt ei partem piscis*). Videntur autem & comesta aliquid habere mysterium: quod

Ex edit. P. Nicolai. (a) N. el. Anonymus in Catena Graecorum. (b) Orat. 1. de resurrect. prope finem. (c) Nimirum Anonymus in Catena Graecorum PP.

enim manducavit partem piscis asii, significavit quod naturam nostram ipse huius vitae mari natantem, affans cum igne propriae deitatis, & efficans ejus humiditatem, quam à profundis undis contraxerat, eam fecit divinam, & eam quae prius erat abominabilis, prae paravit Deo cibum suavem; quod significat favi mellis. Vel per piscem asium significat vitam activam consummentem nostram humiditatem laborum prunis; contemplationem vero significat per favum mellis, propter dulcedinem eloquiorum Dei. *Beda* (super *Necessè est impleri Scripturas*). Postquam autem vitus est, (5) tactus est, & manducavit, ne in aliquo sensus humanos ludificasse videretur, misit manus ad Scripturas: unde sequitur: *Et dixit ad illos: Haec sunt verba quae locutus sum ad vos cum adhuc essem vobiscum*; id est, cum adhuc essem in carne mortali, in qua estis, & vos: tunc quidem in eadem carne resuscitatus erat, sed cum illis in eadem mortalitate non erat; & subdit: *Quoniam necessè est impleri omnia quae scripta sunt in lege Moysi, & Prophetis, & Psalmis de me*. *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 1. cap. 11.) Illud attendant qui magicis artibus Christum tanta petivisse, & nomen suum (6) ad Apostolos in se convertendos arte ipsa consecrassè delirant, utrum potuit magicis artibus Prophetas divino spiritu antequam in terra nasceretur implere. Neque enim si magicis artibus fecit ut coleretur, & mortuus, (7) magus erat antequam natus, cui prophetando venturo gens una deputata est. *Beda* (cap. 97. in Luc.) Postquam praeiit se videndum oculis, manibus contrectandum, legis commemoravit Scripturas, consequenter aperuit sensum, ut intelligatur quod legitur: unde dicitur: *Tunc aperuit illis sensum ut intelligerent Scripturas*. *Theophylactus* (hoc loco.) Alioquin quomodo eorum anima turbata, & vacillans circa Christi mysterium studisset? Sed, & verbis eos docuit: sequitur enim: *Et dixit eis, quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati*, scilicet per lignum crucis. *Beda* (cap. 97.) Perdidit autem Christus fructum passionis, si non esset veritas resurrectionis; unde subdit: *Et resurgere à mortuis die tertia*. Deinde post commendatam sui corporis veritatem, commendat Ecclesiae unitatem, cum subdit: *Et predicari in nomine ejus penitentiam, & remissionem peccatorum in omnes Gentes*. *Ey-*

mannos. (a) N. el. Anonymus in Catena Graecorum. (b) Orat. 1. de resurrect. prope finem. (c) Nimirum Anonymus in Catena Graecorum PP.

sebius. Dicitur enim erat Psalm. 2. Postula à me, & dabo tibi Gentes hereditatem tuam. Oportebat autem conversos ex Gentibus expiari à quolibet contagio, & macula (1) per ipsius virtutem, quasi contaminatos ab errore demonum idolatriae, & quasi nuper conversos à vita execrabili, & impudica: & ideo dicit, quod oportet predicari prius quidem penitentiam, consequenter remissionem peccatorum in omnes Gentes: eis enim qui prius (2) quidem veram ostenderunt malorum penitentiam, salubri gratia veniam commissorum donavit, pro quibus & mortem subiit. *Theophylactus* (hoc loco.) In hoc vero quod dicit, *Penitentiam, & remissionem peccatorum*, etiam de baptisate meminit, in quo per depositionem priorum scelerum subsequitur venia peccatorum. Sed quo pacto intelligetur in solo Christi nomine baptisate fieri, cum alibi mandet hoc fieri in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti? Et primo quidem dicimus, quod non intelligitur quod in solo Christi nomine fiat baptisate, sed quod Christi baptisate aliquis baptizetur, id est spiritualiter, non judaice, nec tali quali Joannes baptizabat ad solam penitentiam, sed ad Spiritus almi participationem; sicut & Christus in Jordane baptizatus ostendit Spiritum Sanctum in specie columbina. Porro baptisate in Christi nomine, id est morte Christi, intelligas: sicut enim ipse post mortem triduo resurrexit, sic & nos ter in aquam mergimur, & consequenter emergimur, incorruptibilitatis spiritus artham recipientes. Hoc etiam (3) Christi nomen continet in se & Patrem quasi unctorem, & Spiritum quasi unctorem, & Filium quasi unctum, scilicet secundum humanam naturam. Non autem decebat amplius bipartitum esse humanum genus in Judaeos, & Gentiles; & ideo, ut omnes in unum uniret, mandavit incipere sermonem à Hierusalem, & ad Gentes terminari: unde sequitur: *Incipientibus ab Hierusalem*. *Beda* (super *Incipientibus ab Hierusalem*). Non solum quia credita sunt illis eloquia Dei, & eorum est adoptio filiorum, & gloria, verum etiam ut Gentes variis erroribus implicatae, hoc maxime indicio divinae pietatis ad spem veniae provocentur, quod eis qui Filium Dei crucifixerunt, venia concedatur. *Chrysostramus*. (a) Insuper ne dicerent aliquid, quod omnis notis iverunt se (4) ostenturos ad extraneos, ideo prius apud ipsos occisores pandunt resurrectionis signa in eadem civitate in qua prorupit temerarius ausus. Ubi

S. Th. Op. Tom. IX. (1) Al. ipsius virtute. (2) Al. quam. (3) Al. Christus. (4) Al. ostenturos. (5) Al. regredi.

enim crucifixores credere videntur, resurrectionis plurimum demonstratur. *Eusebius*. Quod si ea quae Christus praedixit, jam fortiuntur effectum, & verbum ejus vivax, & efficax per universum mundum oculata fide perspicitur, tempus est non incredulos esse erga eum qui protulit verbum. Eum enim necesse est divinam vitam ducere cujus opera verbis consona ostenduntur; quae quidem ministerio Apostolorum impleta sunt: unde subdit: *Vos autem estis testes horum*, mortis scilicet, & resurrectionis. *Theophylactus* (super *Ego mittam promissum patris*). Consequenter ne turbati cogitarent: Quomodo nos homines idiotae testimonium perhibebimus Gentibus, & Judaeis, qui te occiderunt? subjungit: *Et ego mittam promissum Patris mei in vos*; quod scilicet per Jochem promiserat cap. 2. dicens: „Eundem „ Spiritum meum super omnem carnem. „ *Chrysostramus*. (b) Sicut autem milites invasuros multos nemo dux exire finit donec armati sint; sic & discipulos ante Spiritus descensum, ad conflictum (5) egredi non permittit: unde subdit: *Vos autem sedebitis in civitate quoadusque induamini virtute ex alto*. *Theophylactus* (non remote à fin. Comm.) Id est, virtute non humana, sed caelesti. Nec dixit, *Suscipiat*, sed *induamini*, integram tutelam spiritualis velaminis indicans. *Beda* (super *Donec induamini ex alto*). De hac autem virtute, id est Spiritu Sancto, dicit etiam Angelus Mariae supra 1. *Et virtus Altissimi obumbrabit tibi*; & ipse Dominus alibi (Marc. 5.) „ Nam & ego novi „ virtutem de me existere. (c) *Theophylactus* (in cal. Comm.) Cur autem non Christo praesente, vel eo discente statim Spiritus venit? Decebat enim eos fieri cupidos rei, & demum recipere gratiam: tunc enim magis ad Deum erigimur, cum incumbit necessitas. Oportebat enim interim nostram comparere naturam in caelo, & foedera consummari, ac deinde Spiritum advenire, & gaudia celebrari serena. Attende etiam quantum eis necessitatem imposuit Hierosolymis esse, in eo quod illic Spiritum promissit largiri. Ne enim rursus post ejus resurrectionem auferentur, hac expectatione quasi quodam vinculo omnes simul eos ibi detinuit. Dicit autem: *Donec induamini virtute ex alto*: nec expressit quando, ut sint jugiter vigiles. Quid ergo miraris, si diem nobis novissimum non pandit, cum diem hunc propinquum pandere noluit? *Gregorius* in Pastor. (Part. 3. cap. 26.) Admonendi sunt ergo quos à praedicationis of-

Q 4 ficio (1) Al. Christus. (2) Al. ostenturos. (3) Al. regredi. (4) Al. Christus. (5) Al. ostenturos.

Ex edit. P. Nicolai. (a) Hom. 1. in Acta. (b) Ibidem. (c) Chrysostramus ut supra.

ficio (1) vel imperfectio, vel atas prohibet, & tamen præcipitatio impellit; ne dum sibi tantum onus officii præcipitatione arroganti, viam sibi subsequenti meliorationis abscondant. Ipsa enim veritas, quæ repente quos vellet roborare potuisset, ut exemplum sequentibus daret, ne imperfecti prædicare præsumerent, postquam plene discipulos de virtute prædicationis instruxit, mandavit eis ut in civitate sederent, donec induerentur virtute ex alto. In civitate quippe sedemus, si intra mentium nostrarum nos claustra constringimus, ne loquendo exterius evagemur; ut cum virtute divina perfecte induimur, tunc quasi a nobismetipsis foras etiam alios instruere excamus. *Ambrosius* (ubi supra.) Consideremus autem quomodo secundum Joannem acceperint Spiritum Sanctum; hic autem in civitate jubentur sedere, quoad usque induantur virtute ex alto. Sed Spiritum Sanctum vel illis undecim quasi perfectioribus insufflavit, & reliquis postea tribuendum promittit; vel eisdem ibi insufflavit, hic sponndit. Nec videtur esse contrarium; eum divisiones sunt gratiarum. Ergo aliam insufflavit ibi operationem, hic aliam pollicetur: ibi enim remittendorum gratia tributa est peccatorum; quod videtur esse augustius; & ideo insufflavatur à Christo, ut credas Spiritum Sanctum Christi, & credas de Deo Spiritum: Deus enim solus peccata dimittit. Lucas autem linguarum gratiam describit effusam. *Chrysostomus*. Vel dicit, Joan. 20., Accipite Spiritum Sanctum, ut eos idoneos faceret ad redemptionem; aut quod futurum est, ut præsens indicavit. *Augustinus* 16. de Trinit. (cap. 26.) Vel Dominus post resurrectionem suam bis dedit Spiritum Sanctum, semel in terra propter dilectionem proximorum, & iterum de caelo propter dilectionem Dei.

(g) *Beda* (cap. 97. in Luc.) Prætermisiss omnibus quæ per (2) quadraginta dies agi à Domino cum discipulis potuerunt, primo die resurrectionis eius conjungit tacite novissimum diem, quo ascendit in caelum, dicens: *Eduxit autem eos foras in Bethaniam*. Primo quidem propter nomen civitatis, quæ domus obedientiæ dicitur: qui enim propter inobedientiam perversorum descendit, propter obedientiam conversorum ascendit. Deinde propter situm ejusdem villæ, quæ in latere montis olivarum posita esse narratur: quia videlicet obedientis Ecclesie domus in ipsius summi montis, idest

in Christi latere, fidei, spei, dilectionisque suæ fundamenta locavit. Eos autem benedixit, quibus præcepta docendi tradiderat: unde sequitur: *Et elevatis manibus suis benedixit eis*. *Theophylactus* (parum à fine Comm.) Forsan vim conservativam influens eis usque ad adventum Spiritus; & fortassis instruens nos, ut quoties recedimus, benedictionibus subditos Deo commendemus. *Origenes*. Quod autem elevatis manibus benedixit eos, significat quod deceat benedicentem cuiquam oratum esse variis operibus, & arduis respectu aliorum: sic enim manus tolluntur in altum. *Chrysostomus*.

(3) Attende autem, quod Dominus bravia repromissa aspectui subjicit. Promiserat quidem corporum resurrectionem: à mortuis resurrexit, & per quadraginta dies discipulos certificavit. Promittitur etiam, quod in nubibus rapiemur in aera; & hoc ipse patefecit per opera: sequitur enim: *Et factum est dum benediceret illis, recessit ab eis, & ferebatur in caelum*. *Theophylactus*. (ubi supra.) Et Elias quidem videbatur quasi assumi in caelum; sed Salvator ipse præcursor omnium ascendit in caelum, appariturus divino conspectui in sacro suo corpore: & jam nostra natura in Christo honoratur à qualibet virtute angelica. *Chrysostomus*. Sed dices: Quid interest mea? Quia & tu in nubibus suscipieris similiter: nam corpus tuum connaturale est illi corpori. Erit igitur & corpus tuum tam agile ut possit transire per aera: nam sicut caput, sic & corpus; sicut principium, sic & finis. Aspice autem quomodo honoratus es per hoc principium. (4) Infirma pars rationalis creaturæ homo erat; sed pedes effecti sunt caput, sublimati in regiam sedem in suo capite. *Beda* (super *Et ipsi adorantes regressi sunt*.) Ascendente autem in caelum Domino, discipuli adorantes ubi steterunt novissime pedes ejus; confestim Hierosolimam redeunt, ubi promissionem Patris sunt expectare præcepti: sequitur enim: *Et ipsi adorantes regressi sunt in Hierusalem cum gaudio magno*. Gaudia magna agunt, quia Deum ac Dominum suum post triumphum resurrectionis etiam caelos penetrasse latantur. *Græcus*. (5) Et erant vigilantes: non degentes in propriis (6) laribus, sed expectantes supernam gratiam conversantur in templo, inter cetera etiam loci honestatem (7) adjicientes: unde dicitur: *Et erant semper in templo*. *Theophylactus* (in fin. Comm. in Luc.) Nondum aderat Spiritus, & jam spiritualiter con-

conversantur: prius erant reclusi, jam stant in medio principum sacerdotum, nec aliquo distrahuntur mundano, sed omnibus contemptis, jugiter Deum laudant: sequitur enim: *Laudantes, & benedicentes Deum*. *Beda* (cap. ult. in Luc.) Et attende, quod Lucas inter quatuor animalia caeli designatus accipitur per virtutem, cujus victima, qui in sacerdotium eligebantur, initiari sunt iusti, eo quod (1) ipse sacerdotium Christi ceteris amplius exponendum suscepit; & Evangelium suum, quod à

ministerio templi per sacerdotium Zachariæ cepit, in templi devotione complevit; & Apostolos ibi ministros novi sacerdotii futuros, non in victimarum sanguine, sed in laude Dei, & in benedictione conclusit; ut in loco orationis, & inter laudum devoriones promissum Spiritus Sancti adventum paratis cordibus expectent. *Theophylactus*. Quos nos imitantes, in sacra vita semper degamus, laudantes, & benedicentes Deum, cui est gloria, & benedictio, & virtus in sæcula. Amen.

(1) *Al.* ipsum.

(1) *Al.* deest. vel. (2) *Al.* quadraginta quatuor. (3) *Al.* attendite. (4) *Al.* infirma. (5) *Legit Nicolai*: Et erant vigilantes, orantes, jejunantes, quia scilicet non degentes in propriis laribus, sed expectantes supernam gratiam conversantur in templo, inter cetera etiam ex ipso loco pietatem, & honestatem adjicientes. (6) *Al.* laboribus. (7) *Al.* addicentes: foris adjicientes.